

EL MILICIÀ ROMÀNTIC (1938), DE FERRAN SOLDEVILA. PRESENTACIÓ I EDICIÓ

FRANCESC FOGUET I BOREU I ENRIC PUJOL I CASADEMONT
Universitat Autònoma de Barcelona
Correspondència: Facultat de Filosofia i Lletres,
Departament de Filologia Catalana, Campus de la UAB - Edifici B,
08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)
Tf: 93 586 80 71
francesc.foguet@uab.cat

Resum

L'article analitza el compromís ideològic de l'historiador Ferran Soldevila durant l'etapa bèl·lica i revolucionària del 1936-1939 com a marc previ per al comentari i l'edició de la seva peça breu *El milicià romàntic* (1938), que fins ara es tenia per perduda. Exhumada de l'arxiu familiar de Gerard Soldevila, *El milicià romàntic* s'inspira en els fets coetanis, com també ho feia la seva *poesia civil*. Respon així mateix a la vindicació del moment d'una *dramatúrgia de guerra* i proposa una lectura ètica del procés històric, en virtut de la qual es considera que la defensa de la legitimitat republicana esdevenia justa i necessària, atès que era l'única causa que permetria la consolidació de la democràcia i l'obertura d'unes expectatives socials esperançadores. El milicià Marçal, l'heroi protagonista, s'adiu amb el prototip estilitzat dels combatents catalanistes d'origen treballador que, dignes i idealistes, confiaven en el triomf de les forces democràtiques. L'edició d'*El milicià romàntic* parteix del mecanoscrit de setze fulls que s'ha conservat i s'acaba amb la versió manuscrita —un esborrany previ— dipositada al fons Ferran Soldevila de l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Paraules clau

Guerra i Revolució de 1936-1939, teatre català, teatre polític, catalanisme, Ferran Soldevila

Abstract: FERRAN SOLDEVILA'S EL MILICIÀ ROMÀNTIC (1938). INTRODUCTION AND EDITION

This work analyses the ideological compromise of historian Ferran Soldevila during the war and revolutionary period of 1936-1939 as a prior framework for the commentary on and edition of his brief play, El milicià romàntic (1938), which was assumed to be lost until now. Exhumed from the family archive of Gerard Soldevila, El milicià romàntic was inspired by the events

taking place when it was written, as was Soldevila's civil poetry. It thus reflects the concurrent claims for a dramaturgy of war and suggests an ethical interpretation of the historical process through which the defence of republican legitimacy was considered fair and necessary, given that it was the only cause that would allow democracy to be consolidated and might open up hopeful expectations for society. The militiaman Marçal, the hero of the play, matches the stylised prototype of the Catalanist combatants with working-class roots who trust in the triumph of the democratic forces in a dignified and idealistic way. The publication of *El milicià romàntic* is based on the seven-page typed version which has been conserved and is compared to the handwritten version—a previous draft—held in the Ferran Soldevila collection at the Archive of the Institut d'Estudis Catalans.

Key Words

War and revolution of 1936-1939, Catalan theatre, political theatre, Catalanism, Ferran Soldevila

L'historiador i escriptor Ferran Soldevila (Barcelona, 1894-1971) mantingué, durant l'etapa bèl·lica i revolucionària del 1936-1939, una actitud de suport decidit a la Generalitat de Catalunya i al règim republicà (PUJOL 1995). Era un posicionament molt conseqüent amb la seva trajectòria anterior. Cal recordar que havia fet part de la resistència contra la dictadura de Primo de Rivera (1923-1931) i que contribuï decidivament en la denúncia internacional del règim, gràcies a les seves cròniques, redactades amb pseudònim, al *Journal de Genève* i al *Bulletin of Spanish Studies* (SOLDEVILA 2009). Així mateix, acollí amb entusiasme la declaració republicana de Francesc Macià del 14 d'abril de 1931 i es convertí en l'historiador que féu, en calent, un minuciós reportatge d'aquells moments a la *Revista de Catalunya*, que aleshores dirigia (SOLDEVILA 1931). En l'epíleg, Soldevila hi manifestava el desig que el president Macià pogués veure plenament realitzat el seu ideal «en un termini no llunyà. I amb ell, tots els catalans dignes d'aquest nom» (SOLDEVILA 1931: 444).

Es tractava, però, d'un compromís no gens fàcil. No tan sols per la dificultat objectiva que, en plena guerra, aquesta tria en favor del bàndol republicà comportava (aïllament internacional, enfrontaments interns entre els que el constituïen, repressió inicial indiscriminada

dels adversaris a causa de la buidor de poder governativa, etcètera), sinó també per l'enfrontament íntim que comportà amb el seu germà Carles, el seu millor amic. De París estant, Carles intentà mantenir-se al marge del conflicte i li demanà, per carta, que ell fes el mateix, amb l'argument que «enmig del caos no pot quedar bé ningú, absolutament ningú».¹ La resposta de Ferran fou contundent: «enmig del caos resten bé aquells qui s'esforcen per fer brollar un univers» (SOLDEVILA 1970: 348). Aquesta actitud no responia a un engegament partidista o patriòtic, sinó a un exercici de lucidesa intel·lectual. Veia molt clar que, si els militars nacionalistes espanyols s'imposaven, això seria (com va ser) nefast per a la continuïtat i el desenvolupament de la cultura, la llengua i la nació catalanes. Aquesta clarividència explica la gran activitat que desplegà durant tot aquell període.

Certament, Soldevila intensificà la seva feina professional: féu classe a l'Escola de Bibliotecàries, s'encarregà de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona i dirigí el Seminari d'Història de Catalunya, instituint aleshores. Continuà amb els seus treballs pròpiament històrics i no dubtà ni a emprendre obres d'encàrrec per a la Generalitat, ni a defensar la seva causa en la premsa escrita i en la ràdio. En aquest sentit, destaca l'article «Fe en Catalunya», aparegut a la *Revista de Catalunya* el 1938 (SOLDEVILA 1938), que es convertí en un clar exemple de periodisme compromès «contra el caos intern, contra la desfeta bèl·lica, contra l'enfonsament cultural». Soldevila fou també un element cabdal en la constitució de la Institució de les Lletres Catalanes (1937) i s'erigí en un dels intel·lectuals de referència d'aquells moments tan difícils (CAMPILLO 1994). Una prova, d'aquest paper, és el gran impacte que provocà l'aparició del seu llibre *Hores angleses*, el 1938 (SOLDEVILA 2011). L'obra no tan sols esdevingué, ja des d'aquells moments, una peça fonamental de la prosa catalana del segle XX, sinó que en la descripció de la societat britànica que el seu autor hi feia (fruit de l'estada a la Universitat de Liverpool durant l'etapa 1926-1928), el públic de l'època hi veié un model del que podria ser Catalunya, un cop s'ha-

1. Carta de Carles Soldevila al seu germà Ferran del 24 d'abril de 1937, dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya (LPFSC 8.1.5.1.). Vegeu, sobre l'«exili gris» de Carles Soldevila, Santamaria (2008).

gués acabat la guerra i s'hagués derrotat el feixisme: un país amb un nivell de vida, de cultura i d'autogovern similars als dels països més avançats d'Europa. Un altre text importantíssim redactat durant aquest període és el seu dietari de guerra, que no es publicà fins al 1970 (dins del llibre *Al llarg de la meua vida*), però que ha constituït una font bàsica en la reconstrucció històrica d'aquells moments.

La guerra i el procés revolucionari es convertiren en matèria literària de l'obra soldeviliana perquè foren tema i font d'inspiració de l'autor, però també (pel que tenien de situació límit) despertaren en el seu fur intern una sensibilitat especial que li serví d'estímul creatiu, sobretot en l'àmbit de la poesia. L'adopció d'un pseudònim, «Silvestre Albanell», emfatitzà encara més aquesta mutació. En contrast amb la producció poètica dels anys vint, els seus poemes de l'etapa bèl·lica suposaven un canvi ben significatiu (ni que fos només per la temàtica tractada), ja que, publicats sobretot a la premsa, responien plenament al que en podríem dir «poesia civil» o «política».² En destaquem tres, els títols dels quals ens donen un indici prou eloqüent del nou camí emprès: «Brigada internacional», «Bombardeig» i «No tinguis por d'ésser mare».³ En aquest bloc, també caldria incloure-hi un altre poema, «Cementiri clandestí», que no arribà a ser publicat per raons d'inoportunitat política, ja que hi parlava de les morts provocades pels «incontrolats», però del qual es feren còpies mecanografiades (SOLDEVILA 1970: 382, entrada del 16 de setembre de 1937).

2. Vegeu-ne una tria a Soldevila (2004).

3. «Brigada internacional» descriu l'efecte que li féu el veure passar un estol de brigadistes internacionals; fou publicat a *La Publicitat* del 13 de juny de 1937 i posteriorment fou inclòs, amb el nom real de l'autor, al recull *Poesia de guerra* (Barcelona, Serveis de Cultura al Front, Generalitat de Catalunya, 1938, p. 129-130; reproduït de manera fragmentària a Soldevila 2004: 39-40). «Bombardeig», el més extens de tots, recrea l'ambient d'un bombardeig, amb un cert to satíric; fou publicat també, amb el títol «Dels primers bombardeigs», a *Poesia de guerra* (p. 123-128), i, amb el definitiu, fou inserit a *Al llarg de la meua vida* (SOLDEVILA 1970: 391-394). «No tinguis por d'ésser mare» era la seva aportació a la campanya empresa per la Generalitat de Catalunya a favor de la maternitat, malgrat la duresa del moment bèl·lic (atesa la circumstància de poder avortar legalment); aparegué a *La Publicitat* del 8 d'agost de 1937. Aquest darrer poema és el contrapunt dramàtic del conte de Rosa Leveroni «L'oda». Vegeu Mohino (2004: 167-170 i 201-205).

Del text teatral *El milicià romàntic*, que fins ara es tenia per perdut, en deixà constància el mateix Soldevila en diverses anotacions del 1938 del dietari de guerra. El 12 de març, hi escrivia: «La gran novetat és una petita peça dramàtica, que tinc gairebé enllestida: un acte, que en podria titular *El milicià romàntic*» (SOLDEVILA 1970: 425). El 25 d'abril, hi expressava la plena consciència de la importància conjuntural de l'obra, en uns moments en què, des de diversos sectors de la rereguarda, es reclamava una «dramatúrgia de circumstàncies» que contribuís a l'*agitprop*: «Deler de creació: he reprès *El milicià romàntic*, i l'he deixat quasi enllestit. Em sap greu d'haver trigat tant: potser a hores d'ara ja me l'haurien representat o me l'estarien representant. I són períodes així els que cal aprofitar per a llançar-se a aventures com aquesta» (SOLDEVILA 1970: 458). Pocs dies després, el 29 d'abril, hi registrava que havia lliurat l'original a Maria dels Àngels Royo i Forges, deixebda de l'Escola de Bibliotecàries i bibliotecària de la Universitat de Barcelona, i que, un cop el tingués en net, el passaria a Josep Pous i Pagès, i també manifestava la seva confiança en la viabilitat escènica del text: «És difícil de jutjar l'efecte que una obra dramàtica farà damunt l'escena. Però em sembla que pot reeixir» (SOLDEVILA 1970: 459).⁴ El 16 de maig, hi apuntava que ja havia donat a Pous i Pagès la còpia d'*El milicià romàntic* i, el 29 de juny, hi recollia l'opinió crítica d'aquest escriptor sobre el text: «Poc gruix dramàtic, llenguatge gairebé acadèmic, llevat l'escena dels milicians, que està dramàticament ben resolta» (SOLDEVILA 1970: 463 i 477, respectivament).⁵ Tot i que valorava el criteri del seu col·lega, Soldevila no devia considerar que el «poc gruix dramàtic» fos un problema, si tenim en compte que defugia intencionalment la sobrecàrrega que mostraven en aquest sentit les obres de l'autor de *L'endemà de bodes*, però sí que li devia preocupar el tema de la versemblança i la vivesa de l'expressió dramà-

4. En l'entrada del 5 de maig, Soldevila hi anotava l'interès que tenia a conèixer la valoració que feia Royo d'*El milicià romàntic*: «És molt útil el xoc amb l'opinió del lector mitjà. Hi modifico alguns detalls.» (SOLDEVILA 1970: 460). Per l'entrada del 13 de maig, sabem que la seva deixebda va lliurar «els fulls en net» del text, i per la del 17 de maig, que tornen a parlar-ne: «Interès per *Milicià*» (SOLDEVILA 1970: 464).

5. En un altre passatge, l'entrada del 6 de juliol, Soldevila hi escriu que deixa el text a Rosa Leveroni (SOLDEVILA 1970: 480).

tica, capficat com estava per la recerca d'un estil fluid i natural. En una altra entrada del dietari, la del 21 de novembre, hi reflexionava sobre la falsedat del «llenguatge del diàleg dramàtic» després de sentir unes converses al tren: «Sovint la naturalitat o la fidelitat del diàleg és arbitrària. Potser ni autors com Emili Vilanova no hi escapen» (SOLDEVILA 1970: 519).

L'escriptura, en plena guerra i revolució, d'*El milicià romàntic* entrava en coherència no únicament amb la posició ideològica de Soldevila que hem esbossat més amunt, sinó també amb la dedicació a la història i a les lletres, i en particular al gènere teatral, com a àmbits íntimament imbricats.⁶ A diferència de les seves tragèdies historicollegendàries de preguerra, aquesta peça breu s'inspirava en els fets coetanis, responia a la vindicació que el 1938 es feia d'una *dramatúrgia de guerra* (FOGUET 2005, 2006 i 2008; CAMPS & FOGUET, 2008) i proposava una lectura ètica del procés històric: la defensa de la legitimitat republicana esdevenia justa i necessària, perquè era l'única causa que permetria la consolidació de la democràcia i l'obertura d'unes expectatives socials esperançadores. Sense ambigüitats, amb força soltesa dramàtica, Soldevila partia políticament dels presupòsits del catalanisme d'esquerres, hegemònic al govern, per mostrar les seves distàncies davant dels excessos revolucionaris de l'estiu del 1936, i, en matèria del cor, com ja havia fet en el seu primer teatre, avantposava l'exemplaritat ètica a les derives de la passió. Si més no, les versions que ens n'han pervingut demostren que Soldevila accentuà la justificació ideològica de l'obra per damunt de la trama passional.

6. Malgrat la situació precària en què vivia a l'exili, Soldevila continuà meditant sobre la seva experiència com a escriptor en els seus dietaris i, a propòsit de la lectura de *Racine et Shakespeare*, d'Stendhal, recordava el temps que va escriure per al teatre i feia una reflexió ben interessant sobre la qüestió de les tres unitats, després de la qual anotava: «Com més segur m'he anat sentint de mi mateix i dels meus mitjans expressius, amb més llibertat he actuat en literatura» (SOLDEVILA 2007: 517-518, entrada del 24 de setembre de 1942). En la immediata postguerra, ja repatriat a Barcelona, Soldevila tornà a interessar-se per escriure teatre, tal com confessava en l'entrada del 31 de maig de 1947 del dietari: «Torna a trotar-me pel cap la idea de fer teatre» (SOLDEVILA 2000: 154). Vegeu, sobre el teatre de Soldevila, Capmany (1964); Roda (1971: 26-27), i Santamaria (1994).

La figura del milicià apareix descrita en les entrades del dietari de l'estiu de 1936 com un dels elements més visibles del canvi de «fesomia» de la ciutat de la Barcelona revolucionària.⁷ La realitat li n'oferia el model. Tanmateix, Marçal, l'heroi protagonista, no és un milicià qualsevol: s'adiu amb el prototip estilitzat dels combatents catalanistes d'origen treballador que, dignes i idealistes, confiaven en el triomf de les forces democràtiques. A més, a diferència de la barroeria dels seus companys anarquistes de les patrulles de control que irrompen en escena, l'arbora una passió envers Lluïsa, una jove de família aristocràtica, que les noves circumstàncies fan possible, atès que esborren les traves classistes entre tots dos, els situen en un mateix nivell de companyonatge i els obren un horitzó, en principi, ple d'esperança. Com a bon milicià, coratjós i just, Marçal no sols no està d'acord amb les atrocitats i els crims comesos durant els primers mesos de la revolució, perquè considera que són nefastos per a la causa que defensa, sinó que, a més, pot presentar com a credencial el fet d'haver decomissat la casa de Lluïsa per protegir-la dels saqueigs dels incontrolats i d'haver evitat que el pare i el germà en fossin víctimes.⁸ Com a bon enamorat, amantent i cavalleresc, d'altra banda, valora en Lluïsa la «condensació de feminitat» que descobreix en ella i, a la manera ausiasmarquiana, fonamenta l'amor en l'adoració ideal i en l'atracció física.

El milicià romàntic presenta dues trames entrelaçades, la corresponent a la situació bèl·lica i la sentimental, que serveixen per justificar les raons de la lluita i per projectar un futur possible, després de la victòria sobre els feixistes, que permetria una societat nova en què l'amor no estigués limitat per la pertinença de classe. Aquesta creença en la força de l'amor com a superadora de les situacions més extremes

7. «*Barcelona, 30 juliol* [de 1936]. La fesomia de Barcelona ha canviat totalment. Els milicians, xicots, en general, d'una vintena d'anys, amb granotes blaves, en cos de camisa, amb americana, de totes maneres. Tots els vehicles amb indicacions de CNT, FAI, UGT, POUM, SANITAT, Generalitat, Esquerra Republicana, Metge, Milícies antifeixistes. Palaus i hotels incautats» (SOLDEVILA 1970: 301).

8. El correlat històric de l'actuació de Marçal seria les decomissions que féu la Generalitat durant el primer període de la revolució per salvaguardar el patrimoni artístic i documental dels saqueigs dels de la FAI, i també l'esforç del govern català per evitar les morts de la rereguarda republicana, provocades de manera ignominiosa per algunes de les patrulles de control.

i les diferències interclassistes —les que separen Marçal i Lluïsa— esdevé una concepció democràtica, republicana, hereva del romanticisme «revolucionari» que aspirava a ensorrar la societat estamental, de «classes tancades», de l'Antic règim.⁹ Més enllà de l'amor, tanmateix, hi havia els ideals de la lluita contra el feixisme que, en el temps històric en què se situa l'obra (a final de juliol del 1936, atenent a l'al·lusió a l'expedició a Mallorca), esdevenien peremptoris, inajornables: Marçal ha de participar, l'endemà mateix, en el desembarcament de Bayo en un indret estratègic per a la guerra (les Illes).

Un darrer apunt. El títol de la peça ens remet a la novel·leta *El bandoler romàntic* (1832), d'Aleksandr Sergueievitx Puixkin, a la qual Soldevila sembla que faci un petit homenatge intertextual, que potser és més profund del que la mera coincidència en els títols fa pensar (PUIXKIN 1921). La trama de la peça pot llegir-se com una translació i adaptació a les circumstàncies bèl·liques i revolucionàries de la història d'amor que relata l'emblemàtica novel·la de l'escriptor rus. Amb rivets de denúncia social, en l'època terrible dels tsars, Puixkin relata l'amor romàntic entre Vladimir Dubrovsky, un oficial convertit en bandoler a causa d'una injustícia flagrant, i Maria Kirilovna, la filla d'un hisendat rus de nissaga antiga. La diferència d'estament entre tots dos, en una societat molt jerarquitzada i despòtica, converteix el seu amor en impossible, oimés tenint present que Dubrovsky és un temut bandoler que roba als rics i respecta els pobres i que fa gala d'un concepte molt honorable i equànim de la condició de proscrit. Semblantment, abans de la revolució del 1936, l'amor entre Marçal i Lluïsa es trobava obstaculitzat per la diferència de classes, mentre que la ventada revolucionària ha derrocat els murs entre tots dos. En qualitat de milicià, amb uns criteris ètics de base, Marçal també defensa —com el «bandoler romàntic» unes quantes dècades abans de la Revolució Russa del 1917— la causa revolucionària en favor de la justícia, la democràcia i la llibertat.

9. Deixem només anotat que, en l'esfera sentimental de Soldevila, es produí, en aquesta època, un canvi molt important, atès que fou aleshores que s'inicià la relació íntima, extramatrimonial, amb la poetessa Rosa Leveroni, que es perllongà fins a la seva mort. Vegeu Leveroni (1997), i Soldevila & Leveroni (2009).

BIBLIOGRAFIA

- CAMPILLO 1994: Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista, 1936-1939*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAMPS & FOGUET 2008: Josep Camps i Francesc Foguet, «Els pares dels soldats (1937), de Joan Baptista Xuriguera. Edició i estudi», *Llengua & Literatura*. 19, 143-187.
- CAPMANY 1964: Maria Aurèlia Capmany, «Entreviu amb Ferran Soldevila», *Serra d'Or*, 10 (octubre), 40-41.
- FOGUET 2005: Francesc Foguet i Boreu (ed.), *Teatre de guerra i revolució (1936-1939)*. *Antologia de peces curtes*, Tarragona: Arola.
- 2006: Francesc Foguet i Boreu, «Florentina, una peça inèdita de Maria Carratalà», *Pausa*, 25 (desembre de 2006), 65-95.
- 2008: Francesc Foguet i Boreu, «La dramaturgia catalana», dins *Teatre en temps de guerra i revolució (1936-1939)*, Lleida: Punctum - Generalitat de Catalunya, 55-75.
- LEVERONI 1997: Rosa Leveroni, *Confessions i quaderns íntims*, Abraham Mohino i Enric Pujol (eds.), València: 3i4.
- MOHINO 2004: Abraham MOHINO, *La prosa de Rosa Leveroni*, Vic: Eumo.
- PUIXKIN 1921: Aleksandr S. Puixkin, *El bandoler romàntic*, versió directa del rus per R. J. Slaby, Barcelona: Editorial Catalana.
- PUJOL 1995: Enric Pujol, «La guerra i la revolució. L'opció frontpopulista», dins *Ferran Soldevila i els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja-Barcelona: Afers, p. 129-154.
- RODA 1971: Frederic Roda, «Ferran Soldevila i el teatre», *Serra d'Or*, 142 (15 de juliol), 26-27. Reproduït a Josep Fontana i Lluís Duran (cur.), *Per conèixer Ferran Soldevila*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 41-44.
- SANTAMARIA 1994: Núria Santamaria, «L'obra teatral de Ferran Soldevila: una primera aproximació», *El Contemporani*, 2 (gener-abril), 22-26.
- 2008: Núria Santamaria, «Els dramaturgs absents», dins Francesc Foguet (ed.), *Teatre en temps de guerra i revolució (1936-1939)*, Lleida: Punctum, 133-151.
- SOLDEVILA 1931: Ferran Soldevila, «Història de la proclamació de la República a Catalunya», *Revista de Catalunya*, núm 69 (maig), p. 385-444. Aplegat a Ferran Soldevila, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, Pere Gabriel (ed.), Barcelona: Curial, 1977.
- 1938: Ferran Soldevila, «Fe en Catalunya», *Revista de Catalunya*, 84 (març), 307-312.

- SOLDEVILA 1970: Ferran Soldevila, *Al llarg de la meua vida, I, 1926-1939*, Barcelona: Edicions 62.
- 2000: Ferran Soldevila, *Dietaris de l'exili i el retorn*, vol. 2, Enric Pujol (ed.), València: Eliseu Climent.
- 2004: Ferran Soldevila, *Antologia poètica*, Enric Pujol (ed.), Gaüses: Llibres del Segle.
- 2007: Ferran Soldevila, *Els dietaris retrobats, 1939-1943*, Enric Pujol (ed.), València: Eliseu Climent.
- 2009: Ferran Soldevila, *Entre la dictadura i la revolució*, Albert Balcells i Enric Pujol (eds.), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- 2011: Ferran Soldevila, *Hores angleses*, amb un estudi introductori d'Alan Yates i un de testimonial de Joaquim Nadal, Martorell: Adesiara.
- SOLDEVILA & LEVERONI 2009: Ferran Soldevila i Rosa Leveroni, *Cartes d'amor i d'exili*, Abraham Mohino i Enric Pujol (eds.), Barcelona: Viena.

EL MILICIÀ ROMÀNTIC¹⁰

UN ACTE

de FERRAN SOLDEVILA

Personatges

MARÇAL (22 anys)

LLUÏSA (19 anys)

MILICIÀ PRIMER

MILICIÀ SEGON

MILICIÀ TERCER

Hall d'un xalet aristocràtic. Porta d'entrada al fons dreta. Finestra apaïxada al fons esquerra. En aixecar-se la cortina, l'escena és a les fosques. Per la finestra entra la claror blava de la nit. LLUÏSA està ajaguda en un divan, amb vestit de carrer, estival. Silenci. El tic-tac d'un rellotge. LLUÏSA es remou. Sospira. Al cap d'una mica se sent el soroll de la clau obrint la porta d'entrada. LLUÏSA s'incorpora, sobtada, mirant àvidament cap a la porta. La porta s'obre i, damunt del fons marí nocturn, destaca la silueta d'un milicià. MARÇAL entra. Encén el llum. LLUÏSA es redreça sense acabar d'aixecar-se del divan. Ambdós resten uns instants, astorats, mirant-se sense dir res.

10. Pel que fa als criteris d'edició, el text mecanoscrit de setze fulls conservat a l'arxiu familiar de Gerard Soldevila és molt pulcre i no ofereix gaires problemes de transcripció. De fet, ens hem limitat a introduir les esmenes autògrafes del text, a regularitzar-ne la puntuació i a aplicar-hi les convencions habituals en l'edició de peces de teatre. Si bé hem pres el text mecanoscrit com a definitiu, hem consultat també la versió manuscrita que es conserva al fons Ferran Soldevila de l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans (7.2.3.1). Es tracta d'un esborrany previ amb esmenes i retocs, que consta d'onze mitges quartilles, una primera versió gairebé completa, i sis quartilles a doble cara, un complement de l'anterior, que en revisa o en modifica alguns fragments. A banda dels noms dels personatges (Ella i Ell, en el manuscrit; Lluïsa i Marçal, en el mecanoscrit), els dos canvis més importants —ho indiquem en nota— es troben en el diàleg entre els dos protagonistes a propòsit dels estralls de la revolució i el final de la peça, molt més arravatat en la versió inicial. Aquestes dues modificacions, no cal dir-ho, afecten les dues trames fonamentals de l'obra: així, Soldevila, en la versió definitiva, s'esplaia molt més en la justificació ideològica, fent-la més explícita i compromesa, d'una banda; i, de l'altra, atenua, en canvi, l'estrictament amorosa, passional, deixant el final més obert.

LLUÏSA (*agressiva*): On aneu? (*Ell no respon, evidentment cobibit, no trobant resposta.*) Què veniu a fer aquí?

MARÇAL (*havent trobat la resposta, amb decisió tranquil·la*): A veure-us.

LLUÏSA (*sarcàstica*): Quina casualitat! Com sabíeu que m'hi trobaríeu?

MARÇAL (*greument*): Fa moltes nits que vinc.

LLUÏSA (*sospirant*): I jo moltes que no vinc.

MARÇAL: Però tenia l'esperança que una hora o altra vindríeu.

LLUÏSA: I, pel que pogués ser, us heu incautat de la casa, oi? En teniu la clau. Hi entreu com si fóssiu l'amo. No us faig pas nosa?

MARÇAL: Me n'he incautat, si voleu. Us sap greu?

LLUÏSA (*sarcàstica*): No. Si en tinc una satisfacció immensa.

MARÇAL: Penso que no us podeu plànyer de com ho heu trobat tot.

(*Irònic.*) Heu trobat a faltar res? (*Ella calla evidentment violenta.*

Ell prossegueix amb un to de reconvenció.) Heu pensat com podíeu

haver trobat tot això? Heu pensat que podíeu no haver trobat

res? Heu pensat que podíeu no haver pogut ni acostar-vos-hi?

LLUÏSA (*encara irònica, però menys agressiva*): Res: ja veig que encara us haig d'estar agraïda.

MARÇAL: Qui sap? En tot cas, penso que no us costarà de creure que, si m'he incautat d'aquesta casa, no és pas per mi, sinó per vós.

LLUÏSA (*com sorpresa, però crèdula*): Ah!

MARÇAL (*avançant un pas cap a ella*): No em recordeu?

LLUÏSA (*rient*): Sí, sí; us recordo. De moment, no us havia reconegut, amb aquesta indumentària... I teniu un altre aire, també. No cal dir-ho: sou un milicià.

MARÇAL: Sóc un milicià.

LLUÏSA: De la rereguarda, pel que veig.

MARÇAL: Demà marxo al front.

LLUÏSA: Ah!

(*Pausa.*)

MARÇAL: Així... No us havia passat desapercebut?

LLUÏSA: Confesso que éreu molt discret. Però m'havíeu seguit algunes vegades.

MARÇAL: Pensava que potser no us n'havíeu adonat. La meva intenció no era sinó veure-us.

LLUÏSA: I què esperàveu?

MARÇAL: Res.

LLUÏSA: I ara?

MARÇAL (*que, durant la conversa, ja ha anat avançant cap a ella, donant un pas més, amb decisió seriosa, plena d'amor, gens infatuada*): Tot.

LLUÏSA (*rient*): Ah, vaja: o tot o res.

MARÇAL: No: ara, tot.

LLUÏSA: I per què aquest abisme? Abans res i ara tot.

MARÇAL: Abans éreu molt llunyana. I molt alta.

LLUÏSA: Sí, vaja: i ara ja he caigut, ja he caigut al vostre nivell. No és això?

MARÇAL: No, no és això. Per a mi, seguiu essent tan alta com sempre. (*Fent un pas més.*) Però em sento capaç d'arribar fins a vós.

LLUÏSA (*rient*): Sí, sí, ja ho veig.

MARÇAL (*mig rient*): Ja ho veieu. Estem plegats, sols en la nit, sota el mateix sostre. D'altra banda, he descobert que sóc un home sortós, i això és molt encoratjador. Demà, de bon matí, marxo. He vingut moltes nits. I la darrera nit, us trobo. Em permeteu una pregunta?

LLUÏSA: Vós mateix. Però no responc de la resposta.

MARÇAL: Per què heu vingut?

LLUÏSA: Ves quina pregunta! (*Rient.*)... Anava a dir-vos que perquè m'ha vingut de gust. Però no hauria estat bé.

MARÇAL: No, no hauria estat bé.¹¹

11. En el manuscrit, el fragment que va des d'aquí fins a l'acotació «(*Sonen cops a la porta.*)» és molt més curt i, sens dubte, menys comprometedor:

«ELLA (*lentament*): He vingut per veure la casa, la nostra casa. Per viure-hi una estona. Vós no podeu saber el que és això.

ELL (*amb rudeses*): Sabíeu que sóc orfe?

ELLA: No, no ho sabia. Perdoneu.

ELL: I per què no puc saber el que és això? Puc imaginar-m'ho. Ho he imaginat sovint. I el record que en tinc no és tampoc tan llunyà. Per què no haig de poder saber-ho? La llar més famosa i l'escon més humil poden fer-m'ho saber tan bé o

LLUÏSA (*lentament*): He vingut... Però, si us ho deia, podríeu comprendre'm?

MARÇAL: Per què no? Tan poc comprensiu em creieu?

LLUÏSA: Ni us crec, ni us deixo de creure. No us conec, simplement. I em demaneu gairebé una confiança.

MARÇAL: Excuseu.

LLUÏSA: I imagino que devem pensar i sentir tan diferentment!

MARÇAL: I jo m'imagino que no. I encara que potser ara en algunes coses pensem diferentment, espero que un dia pensarem d'una manera força acordada.

LLUÏSA: Què us ho fa esperar?

MARÇAL: La mateixa esperança que m'ho fa esperar *tot*.

LLUÏSA: Sou pretensions, no cal dir-ho. Però hi ha encara els fets. Els fets no compten per res?

MARÇAL: Què voleu dir?

LLUÏSA: Vull dir que hi ha fets que separen per damunt de la manera de pensar i de sentir.

MARÇAL: Sens dubte, hi ha fets que separen. Però també n'hi ha que uneixen. I jo hi confio, us ho confesso. Esteu segura que els fets no han començat a unir-nos?

LLUÏSA: Els fets? Quins fets? Les atrocitats que els vostres han comès i segueixen cometent?

MARÇAL: Potser sí.

LLUÏSA: No comprenc com goseu dir una cosa semblant.

MARÇAL: Potser un dia ho comprendreu.

LLUÏSA: Creieu que mai podré recordar sense repugnància tants de crims?

MARÇAL: I qui us diu que jo els veig sense repugnància? Segurament, amb molta més repugnància que vós.

---

millor que tot aquest luxe. El meu record, m'asseguro que no el canviaria pel vostre.

ELLA: És molt possible. Cadascú estima els seus records. I records d'aquesta mena no es canviarien encara que siguin tristos.

ELL (*en un murmuri*): Si són tristos encara es canviarien menys.

(*Sonen cops a la porta.*)»

LLUÏSA: Amb molta més?... Ara encara us entenc menys.

MARÇAL: I tan senzill que és!

LLUÏSA: Expliqueu-vos.

MARÇAL: Posem que aquests crims, els que veritablement ho són, perquè no ho són tots...

LLUÏSA: Bé, passem.

MARÇAL: Posem que aquests crims, com a tals, ens inspirin la mateixa repugnància.

LLUÏSA (*dubitativa*): Posem-ho.

MARÇAL (*canviant de to i somrient*): No tindreu pas la pretensió de tenir un cor més sensible que el meu?

LLUÏSA (*rient*): Oh, no; això no!

MARÇAL: Bé, doncs: ens inspiren la mateixa repulsió. Però, a més a més, a mi m'inspiren un sentiment de revolta.

LLUÏSA (*amb vivacitat*): Ah, i a mi, no?

MARÇAL: Sí, bé; però a vós us revolten per la mateixa causa que em repugnen?...

LLUÏSA: Sí, evidentment... A vós, no?

MARÇAL: Sí, però, al mateix temps, també em revolten i, a vós no, pel mal immens, irreparable, que aquestes malifetes fan a la causa que jo defenso.

LLUÏSA: I per què vós i els que pensen com vós no tracteu d'evitar-les?

MARÇAL: I qui us diu que no ho tractem? Qui us diu que no ho aconseguim de vegades?

(*Sonen cops a la porta.*)

LLUÏSA: Qui deu ser?... (*MARÇAL va cap a la porta.*) No obriu.

(*Segueixen colpejant.*)

MARÇAL (*acostant-se a la porta*): Qui hi ha?

UNA VEU FORA: Patrulles de control! Obriu!

MARÇAL: Salut, camarades! (*Obre.*)

(Entren tres milicians, pistola en mà. Donen una mirada a l'habitació. Embutxaquen les pistoles.)

MILICIÀ PRIMER: Què feu, aquí?

MARÇAL: He vingut a despedir-me de la companya. Demà marxo al front.

MILICIÀ PRIMER: Els documents.

(MARÇAL li dóna el carnet.)

MILICIÀ PRIMER *(mirant-se'l)*: Dispensa, camarada: no tenia el gust de conèixer-te personalment.

MILICIÀ SEGON: Sí, home, sí: per aquí tothom el coneix, aquest.

MILICIÀ PRIMER: Anem, i excuseu la molèstia.

MARÇAL: No reposaríeu un moment? Lluisa, potser hi hauria unes copes per aquests companys.

(LLUISA surt diligentment.)

MILICIÀ SEGON *(al tercer. Asseient-se i repantingant-se en una butaca)*: Renoi que està bé aquesta flàvia. T'asseguro que de bona gana la requisaria.

MILICIÀ TERCER: Que no veus que ja està requisada, home? Sempre fas tard tu!

MILICIÀ SEGON: No tan tard, no tan tard. Per aquesta no dic: aquest mano és dels d'empenta. Però ara me'n tinc una de preparada que, vaja, potser ni la canviaria per aquesta.

MILICIÀ TERCER: De preparada, de preparada...

MILICIÀ SEGON: Baixeta, grassoneta...

MILICIÀ TERCER: Mai no passes dels preparatius...

MILICIÀ SEGON: Amb uns pitets... Bé, qui parla, qualsevol diria que tu...

MILICIÀ PRIMER *(a MARÇAL amb el qual està parlant)*: I a quin front vas?

(Entra LLUÏSA amb una safata, una ampolla i copes. Posa atenció en la conversa de MARÇAL i el MILICIÀ PRIMER. S'acosta a servir-los.)

MARÇAL: A Mallorca.

MILICIÀ PRIMER: Noi, tots els catalanistes¹² us entusiasmeu amb aquesta expedició. Ja està bé, ja. Però em sembla que hi ha més feina a fer, més feina decisiva, vull dir, al front d'Aragó.

(LLUÏSA els serveix.)

MILICIÀ PRIMER: Gràcies, companya. *(A MARÇAL.)* A la teva salut. *(Truquen.)*

MARÇAL: A la de tots.

(Mentrestant, LLUÏSA ha passat a servir el MILICIÀ SEGON.)

MILICIÀ SEGON *(assaborint el vi i, al mateix temps, repapant-se més en la seva butaca i allargant la mà cap a LLUÏSA i palpant-li barroerament els malucs.):* Ai, i que és dolç tot això!

(LLUÏSA deixa, ràpida, la safata i li clava un revés.)

MILICIÀ TERCER: Noi, sembla que peten, Joan!

MILICIÀ SEGON *(aixecant-se):* Ja sé com s'han d'amansir aquestes feres.

(L'abraça, si us plau per força. MARÇAL s'hi acosta ràpidament i d'un cop de puny el fa rodolar per terra.)

MILICIÀ SEGON *(reincorporant-se i traient la pistola):* Hòstia consagrada! I aquestes altres feres també sé com s'amanseixen, també!

(MARÇAL s'hi abraona. Li reté la mà i la pistola, que tanmateix es dispara.)

12. En el manuscrit, en lloc d'«els catalanistes», hi diu «els d'Esquerra».

MILICIA PRIMERA (*amb una pistola a cada mà, amenaçant els dos contendents*): Si no us separeu, engego! De pressa!

MILICIA TERCERA (*agafa la pistola del segon*): Sempre has de fer el boig!

MILICIA SEGON: I tu sempre has de fer el merda. En lloc d'ajudar-me, us poseu contra mi.

MILICIA PRIMERA: No has vist que era la seva companya? Havies de saber-la respectar!

MILICIA SEGON: Aquest mano ens va fer deixar anar el pare i el germà d'aquesta. I ara se'n cobra la paga!

MILICIA PRIMERA (*a MARÇAL*): No en feu cas. (*Al MILICIA SEGON.*) Au, anem! No desbarris més!

MILICIA TERCERA (*enduent-se'n el segon*): Apa, anem a prendre la fresca.

MILICIA SEGON (*sortint, rancuniosament*): Que vagi de gust!

MILICIA PRIMERA (*empenyent-lo*): Apa, home, apa! (*Surten.*)

MILICIA PRIMERA: Salut, amb la companyia. I excuseu.

MARÇAL: Gràcies, company.

MILICIA PRIMERA: Salut i bona sort. (*Surt.*)

MARÇAL: Salut!

(*MARÇAL i LLUÏSA resten en silenci. Ella respira profundament, penosament. Ell s'hi acosta, sol·lícit.*)

LLUÏSA: No esteu pas ferit?

MARÇAL: No.

(*Pausa. LLUÏSA s'esforça a retenir el plor que voldria esclatar.*)

MARÇAL: Us heu esglaiat. Ajaieu-vos una mica. Permeteu-me. (*Volent-la ajudar. Ella fa un moviment, temerosa.*)... Què temeu? No sóc capaç de tocar ni la punta dels vostres cabells sense el vostre consentiment. Ajaieu-vos. (*Ella s'ajeu, dòcil. Ell li arregla els coixins, li tira al damunt l'abric d'ella, estival. Encén el pàmpol.*) Aquesta lluminària és el que ha cridat l'atenció. (*Apaga el llum i la cambra resta il·luminada solament per la claror del pàmpol. Al fons de la finestra, la claror de la matinada.*) I l'aire comen-

ça a ser fred. (*Tanca la finestra, corre les cortines. Pren una copa. L'omple. S'agenolla al costat del divan.*) Beveu un glop. Veureu com aviat us sentireu millor. El xoc ha estat massa violent per a vós.

LLUÏSA (*feblement*): No em dol.

MARÇAL (*asseient-se a terra vora d'ella*): De veres?

LLUÏSA (*sempre feblement*): De veres. En aquests instants he après moltes coses que potser hauria trigat anys a comprendre. O que potser no hauria arribat a saber mai.

MARÇAL: I creieu que val la pena de saber-les?

LLUÏSA: Sí.

(*Pausa.*)

MARÇAL (*amorosament*): Què sabeu?

LLUÏSA: Sé que tinc un deute molt gran de gratitud amb vós.

MARÇAL: No, no és això. I, si de cas, l'heu pagat amb escriure. Estic vivint l'hora més bella de la meva vida.

LLUÏSA: També sé... també sé que m'estimeu.

MARÇAL: No ho sabíeu abans?

LLUÏSA: Com volíeu que ho sabés? Em miràveu, em seguíeu algun cop, de lluny. Ara això pren un valor... Sí, ara això pren un valor... però abans podia no representar res.

MARÇAL: I, tanmateix, ja us estimava amb deliri.

LLUÏSA: Amb deliri! Però què sabíeu de mi?

MARÇAL: Calia saber alguna cosa? Us adorava.

LLUÏSA: No m'ho explico. Sols m'havíeu vist.

MARÇAL: Us sembla poc?

LLUÏSA: Per a enamorar-se, sí.

MARÇAL: Per al meu enamorament, no. Ja us he dit que no esperava res. Què se me'n donava que fóssiu d'un tarannà o d'un altre? Però no: no és ben bé això. La veritat és que, en els vostres ulls, en la vostra cara, en el vostre cos, en tot el vostre ésser hi deu haver... No sé com dir-ho... Hi deu haver aquella... aquella condensació de feminitat que més pot commoure'm i arrossegar-me... A vegades crec haver trobat el secret del vostre poder damunt meu.

LLUÏSA: Ah, això és interessant! I quin és aquest secret?

MARÇAL: No hi ha res en vós que no sigui femení.

LLUÏSA: Ves quina cosa. Amb tantes dones deu passar!...

MARÇAL: Perdoneu: esteu equivocada. És molt més excepcional del que penseu. I, si no, feu la prova: fixeu-vos... bé, ara ja no hi aneu. Anava a dir: fixeu-vos en les vostres companyes a la platja. Precisament en el vostre grup...

LLUÏSA: És veritat que també m'heu vist a la platja?

MARÇAL: És on millor podia veure-us.

LLUÏSA: Sens dubte...¹³

MARÇAL: Sempre que el meu treball m'ho permetia. Les festes. Quantes vegades he estat a prop vostre, mar endins! Allí podia acostar-me a vós! Sou molt bona nedadora.

LLUÏSA: Ja és prou femení?

MARÇAL: Perfectament. Com vós mateixa. Des dels vostres peus fins als vostres cabells, no hi ha res en vós que no ho sigui. Això vol dir que no hi ha res en vós que no m'atregui. Us expliqueu ara, per què us estimo amb deliri?

LLUÏSA: Sí, potser sí. Però, al mateix temps, haig de deduir (*com no podia ser d'una altra manera, és clar*) que el meu caràcter, els meus sentiments, la meva manera de pensar, no hi són per res en el vostre enamorament. Però no heu pensat que puc ser una malvada, o una estúpida?

(MARÇAL mou el cap incrèdul i somrient.)

LLUÏSA: Sí, sí. O una poca-solta. O simplement d'un caràcter que no s'adigui amb el vostre.

MARÇAL: Aquest darrer perill el corren més o menys totes les parelles. Però no cregueu que em sigueu tan desconeguda; sé moltes coses de la vostra vida.

LLUÏSA: Ah!

MARÇAL: Sí, dels vostres costums, de les vostres activitats... D'altra banda, cada vegada crec més que, en l'aspecte físic, hi ha molts

13. En el manuscrit, hi afegeix: «Però no recordo haver-vos-hi vist mai.»

trets de l'aspecte moral. Com crec que una forta atracció física és una base essencial per a la felicitat d'una parella.

LLUÏSA: Bah! Veig que el vostre amor que m'imaginava fet gairebé de somnis, és més físic que altra cosa.

MARÇAL: Ho creieu? Creieu que no hi ha res més que desig?

LLUÏSA: No diré tant...

MARÇAL: És molt senzill... Us sentiu amenaçada o garantida pel meu amor?

LLUÏSA (*després d'una pausa. Allargant-li la mà*): És veritat.

MARÇAL (*agafant-li la mà apassionadament*): Lluïsa!

LLUÏSA (*decantant-lo suaument*): Quietud... Quietud... Així, vós sabeu el meu nom. És curiós: jo encara no sé ni com us dieu.

MARÇAL: Marçal... Marçal Llevant.

LLUÏSA (*com repetint-se'l*): Marçal Llevant... Està bé.

MARÇAL: Us agrada?

LLUÏSA: Sí, molt.

MARÇAL: Ja és alguna cosa.

LLUÏSA: Però, no us ofengueu, sembla inventat.

MARÇAL: Doncs, no ho és: de Llevants, n'hi ha uns quants per aquesta rodalia i de Marçals a desdir.

LLUÏSA: Oh, i és un nom ben mariner, Llevant... Éreu mariner, vós.

MARÇAL: Vaig ésser-ne temps enrere: pescador. Ara era mig de la terra mig del mar: treballava a la fàbrica Reiners.

LLUÏSA: Sí, ja ho sabia. Jo també sabia algunes coses de vós, no cregueu. Més d'una vegada havia parlat de vós amb les companyes.

MARÇAL: Rient-ne...

LLUÏSA: Rient-ne i no rient-ne. Aquestes coses fins quan fem veure que en riem ens neguïtegen una mica, en el fons. Després... hi ha casualitats o coincidències... no sabia com dir-ne... que semblen advertir-nos que una altra vida es barreja a la nostra. Recordeu un dia que vam obrir al mateix temps, un per cada costat, la porta del cinema, i amb una mica més topem?

MARÇAL: No ho haig de recordar!

LLUÏSA: No vaig poder evitar una sotragada. Us en vau adonar?

MARÇAL: És clar que sí.

LLUÏSA: Em va fer una malícia!

MARÇAL: Oh i de coincidències com aquesta n'hi ha hagudes d'altres...

LLUÏSA: Sí, n'hi ha hagudes d'altres.

MARÇAL: Per això, al començament us he preguntat —i no m'heu respost— per què havíeu vingut.

LLUÏSA: Ara us puc respondre. I teníeu raó de preguntar-m'ho. He vingut perquè ja no podia més. Sentia una ànsia tan gran de trobar una mica d'agombol! He pensat que entre aquestes parets familiars podria trobar-lo. (*Baixant la veu, com per a ella mateixa.*) I no m'he enganyat.

(*Sonen les tres.*)

MARÇAL (*aixecant-se de sobte*): Les tres! Hauré de marxar. A les sis haig de ser a la caserna, a Barcelona. I el tren passa a quarts de quatre. Ara que deïeu unes coses tan bones de sentir!

LLUÏSA: Ja estan dites, què més voleu?

MARÇAL: Què més vull?... (*Com resignat.*) Que penseu alguna vegada en mi, quan seré lluny.

LLUÏSA: Hi pensaré. Podeu estar-ne segur, completament segur. I amb un agraïment que...

MARÇAL: No parlem d'agraïment!

LLUÏSA (*condescendent*): Amb un afecte, doncs?

MARÇAL: És poc, però ja és molt, per al qui fa poca estona no tenia res, absolutament res de vós!

(*Callen.*)

MARÇAL (*fent un esforç. Ràpid*): Us quedeu aquí?

LLUÏSA: Sí... o no. No ho sé. Després del que ha passat. Voleu dir que aquell energumen no pot tornar?

MARÇAL: No ho crec... Així i tot, m'estimaria més veure-us marxar.

LLUÏSA: Sí, sí. (*Aixecant-se.*) Però no anem plegats per aquests carrers, a aquestes hores. És millor que ens acomiadem aquí mateix. (*Li dona la mà que ell reté.*)

MARÇAL: Sí, és molt millor. (*Tendrament.*) Us seguiré de lluny, com abans.

LLUÏSA: Sabeu on visc?

MARÇAL: Ho sé.

LLUÏSA: Tindré notícies vostres?

MARÇAL: En tindreu.

LLUÏSA: Adéu, Marçal.

MARÇAL: Adéu, Lluïsa. (*S'estrenyen un darrer cop la mà, que han tingut presa tota aquesta estona. Ell se'n va a poc a poc. Abans de sortir, amb una mà al marc de la porta, diu somrient.*) Salut, companya! (*Surt.*)¹⁴

(*LLUÏSA el mira marxar. Corre a la finestra i esguarda darrere de la cortina. Després torna al centre de l'escena, recull el seu abric, el seu sac, apaga el llum i surt ràpidament tancant la porta darrere d'ella.*)

Cortina

14. En el manuscrit, el final és diferent, molt més passional:

«ELLA (*que l'ha seguit amb la mirada i fins i tot amb algun pas*): Marçal!

(*En sentir-la, Ell torna precipitadament cap a ella. La pren en els seus braços. Llurs boques s'uneixen.*)

Cortina»